

Tale til Jan Harsem ved overrekkelse av Zola-prisen 14. januar 2014

Kjære Jan Harsem

For snart 24 år siden reiste du, din gravide kone Christine og halvannet år gamle Halvor på påskeferie til den danske vestkysten. I bilen til fergen sang dere – og utenfor skinte solen.

Få timer senere ble Christine og ditt ufødte barn kvalt av giftig gass i en av de grusomste forbrytelsene i nyere norsk historie. Også du og vesle Halvor var nær ved å omkomme.

Fra da av var ditt liv snudd på hodet. Det som dagen før var hvitt, var nå svart, og det som før var latter, var gråt. Du opplevde noe som svært få mennesker kan forstå, og ingen kunne redde deg fra.

Dette er det grusomme bakteppet for den glede og stolthet vi ønsker at du skal føle i dag. Det er paradoksalt og vondt, men likevel sant.

Det kan virke som om samfunnet verken har forstått eller verdsatt det du har gjort siden da, og som du nå fortjener vår oppmerksomhet og anerkjennelse for. Du lot deg nemlig ikke knuse av sorg, men våknet i stedet til bevissthet om at det som hadde skjedd ikke bare angikk deg, din familie og alle andre som ble rammet direkte og indirekte.

Du forsto at din erfaring angikk samfunnet, fellesskapet og en hel verden i både nåtid og fremtid. Du sto skulder ved skulder med alle dem som stilte spørsmål, krevde svar, forlangte respekt for dem som ble rammet og for at en grusom handling og tragedie ikke skulle svekke, men styrke det beste ved vår kultur og sivilisasjon.

Sammen med alle de andre i Støttegruppen for Scandinavian Star tok du til orde for at noe slikt ikke måtte skje igjen, og at vi derfor måtte få klarlagt alt som skjedde og finne de skyldige. For så å skape bedre rutiner og regler for fremtiden, slik at verken menneskeliv, fauna eller naturmiljø blir ødelagt.

Etter den grundige etterforskningen, rettsbehandlingen og granskingen som skjedde etter terroraksjonen 22. juli 2011 er det nesten ubegripelig at brannen på Scandinavian Star påsken 1990 ikke ble håndtert på enn bedre måte av Regjering, lovgivere, rettsvesen, påtalemyndighet, etterforskere, granskere og media.

Ingen er i dag i tvil om at brannen på Scandinavian Star var en mordbrann. 77 mennesker ble drept på Utøya og i Regjeringskvartalet. Til sammenlikning ble 159 mennesker drept 7. april 1990 - blant dem 28 barn og ungdommer. Forfatter Kjell Ola Dahl kaller det Norgeshistoriens største massedrap. (*Dødens seilas*, Pax forlag 2012, s 103.)

Etter terroraksjonen ble hver eneste stein snudd for å få svar på hvorfor og hvordan. Etter mordbrannen på Scandinavian Star ble mange steiner liggende urørt, og det er fortsatt ikke gitt tilfredsstillende svar. Men ett forhold er udiskutabelt: skipet burde aldri seilt fra Oslo med 483 mennesker ombord.

Det er dekning for å si at krisehåndteringen, hjelpeapparatet for de skadelidte, etterforskningen, rettsprosessene og politikernes håndtering slett ikke holdt mål, og at det var store mangler ved granskingen. Når 25 år er gått, om 15 måneder, risikerer vi at denne fasiten, en skamplett for norsk rettshistorie, blir stående for evig tid. Dette er det vanskelig for deg, Jan, og dine kampefeller å akseptere, for saken er i realiteten uoppklart.

Det er mange feilgrep som fortsatt kan rettes opp. Det ble enda tydeligere da "Stiftelsen Mordbrannen på Scandinavian Star" la frem sin rapport i fjor. Jeg skal nevne noen få:

- Granskingen som Regjeringen iverksatte dekket halvannen time av en brann som varte i 38 timer.
- Granskingen omfattet kun to av fire branner, hvorav den siste gjorde store skader på skipets elektronikk, og de to siste skjedde etter at pyromanen, som fikk all skyld, var død.

- Etterforskningen ble delt mellom norsk og dansk politi. Dermed ble sjødyktighet, rederansvar, eierskap og økonomiske interesser ikke sett i sammenheng med drapsetterforskningen.
- Eierskapet, med alle dets forgreninger til skatteparadiser og ulike forretningskonstruksjoner er aldri verken etterforsket eller gransket.
- Vi vet ikke om branndører ble åpnet og fire hundre liter olje ble pumpet ut i en korridor for å forlenge brannen.
- Flere sentrale vitner ble aldri avhørt.

Kjære Jan!

I dag gleder vi oss over at du og mange andre etterlatte, snudde et privat sjokk - og flere etterfølgende skuffelser - til konstruktiv samfunnsgagnlig aktivitet.

Vi i Zola-prisen mener du på en forbilledlig måte har vist sivil mot når du i årene etter brannen har vært en utrettelig og saklig talsmann for blant annet:

- Etterlattes interesser i kriser og katastrofer i sin alminnelighet.
- Bedre gransking og etterforskning av alle større ulykker.
- Bedre sikkerhetskultur i skipsfarten og tryggere passasjertrafikk.
- Klarere eierskap og ansvarsforhold i all sjøfart.
- Bedre forsikringsordninger.
- Klarere lover og regler for å hindre ulykker.
- Bedre informasjon og støtte til skadelidte.
- Bedre kunnskap om senskader og behandling.

Dessverre har det i ettertid skjedd mange ulykker og katastrofer til havs. Tenk bare på M/S Estonia i 1994, der ufattelige 852 mennesker døde. Og det har skjedd flere oljeutslipp, også i norsk farvann.

Ditt engasjement gjelder ikke bare Norge, Sverige og Danmark, men miljøforurensning, rettssikkerhet og respekt for liv og helse i hele verden. Det er beundringsverdig hva du gir tilbake til samfunnet etter at samfunnet lot din kone og deg i stikken.

Fem ganger har støttegruppen anmodet om gjenopptakelse av gransking og etterforskning av Scandinavian Star. Dere markerer med gode argumenter og moralsk tyngde at demokratiet ikke fungerer før Storting og Regjering tar ansvar og erkjenner at Scandinavian Star rammet hele nasjonen og må håndteres som et nasjonalt traume.

I dag priser vi deg også fordi du har gått ett skritt videre og leder ”Stiftelsen Skagerrak”, som arbeider for å redusere samfunnets sårbarhet for katastrofer og ulykker med alvorlige konsekvenser for liv, helse, miljø og materielle verdier. En stiftelse som også bistår skadelidte etter større ulykker med gode råd. Denne stiftelsen har tatt opp stafettpinnen etter Støttegruppen. Stiftelsen Skagerrak gir råd til og kritiserer internasjonale organisasjoner, FN, sjøfartsnasjoner, rederstanden og media.

I høst ble Scandinavian Star-saken nok en gang tatt opp i Stortinget etter at Stiftelsen Etterforskning av Mordbrannen Scandinavian Star la frem sin rapport. Justisministeren har lovet å vurdere saken etter at Oslo politikammer, med støtte fra Kripos og Økokrim, har lagt frem sin innstilling nærmere sommeren. Samtidig graver flere aviser og etermedier fortsatt i saken, og det er skrevet flere bøker om mordbrannen, senest i 2012, og et radiohørespill er under arbeid.

Det er ikke mange som nå tviler på at saken er uopplyst og trenger ny gransking.

For én måned siden konkluderte Høyesterett i en annen Zola-pris-sak, den om tannlegeassistenter kvikksølvskader. De fikk medhold. Vi får tolke det som et godt tegn – blant flere.

Kanskje vi en dag får slukket denne brannen som fortsatt ulmer i mange av oss, blant annet fordi den eneste som ble funnet skyldig, døde før de to siste brannene. En så urimelig oppklaring kan ikke bli stående.

Din sønn, Halvor, som du reddet fra flammene ved å binde ham fast til kroppen din, husker ikke selve katastrofen, men i sin blogg skriver han at han alltid tenker på ulykken. Han skriver også følgende: ”Jeg

tenker på Fatteren hver eneste dag. Han er det snilleste og mest omtenkssomme mennesket på jorden. (...) han fortjener kun det beste.”

Dette slutter vi oss til. Og gleder oss, i likhet med Halvor, over din nye familie med ”verdens beste” Carina, Ruben og Stine. Ja, det ser ut som om du har funnet en god havn for deg og ditt. Nå gjenstår det bare å få samfunnet inn i en like trygg havn. Det klarer du helt sikkert fortsatt å bidra til.

Gratulerer med prisen, som du nå får på vegne av alle som har kjempet disse kampene sammen med deg.

Og: Lykke til videre med det viktige arbeidet.

(Johannes Block Hellums Zola-prisstatuett overrekkes.)